

JERZY ZNOSKO (20 I 1922–11 I 2017)

Dnia 12 stycznia 2017 r. na gmachu Polskiej Akademii Umiejętności pojawiła się czarna flaga oraz klepsydra, obwieszająca, iż dzień wcześniej zmarł prof. dr hab. Jerzy Znosko, wiceprezes Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1994–2000, członek czynny Wydziału IV Przyrodniczego PAU. Był specjalistą w zakresie geologii poszukiwawczej i tektoniki.

Pan Profesor podczas swoich pobytów w Krakowie często odwiedzał Bibliotekę Naukową PAU i PAN, a także stał się jej darczyńcą, przekazując swe rękopiśmienne zbiory.

Rodzice Jerzego Znoski pochodzili z Wileńszczyzny, gdzie jego ojciec Konstanty miał majątek ziemski. Genealogię rodu Profesorowi udało się odtworzyć aż od przełomu XVI/XVII wieku. Z rodu tego wywodził się Jan Znosko (1772–1833) – profesor ekonomii politycznej na Uniwersytecie Wileńskim¹.

Jerzy Znosko szkołę powszechną ukończył w mieście swoich narodzin – Łodzi, a tuż przed wojną uzyskał małą maturę. Od 1936 r. uprawiał floret, w maju 1939 r. zdobył mistrzostwo szkół średnich w tej dyscyplinie sportu i zakwalifikował się do kadry narodowej na najbliższą olimpiadę w Helsinkach, która się nie odbyła z powodu wybuchu II wojny światowej.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do batalionu wartowniczego Wojska Polskiego. Podczas odwrotowego marszu po najeździe wojsk sowieckich doszedł do Lubomla na Wołyniu. Z macierzystą kompanią, dowodzoną przez por. rez. Bronisława Kędzińskiego z 28. Pułku Strzelców Kaniowskich, szedł na odsiecz walczącej jeszcze Warszawie. Bojowy szlak Jerzego Znoski zakończył się w bitwie pod Kockiem (2–5 X 1939 r.), po której dostał się do niewoli niemieckiej. Krótko przebywał w obozie jenieckim w Twierdzy Dęblin, a 22 października 1939 r. powrócił do Łodzi, gdzie uczęszczał do liceum do chwili zamknięcia polskich szkół przez Niemców. Podczas okupacji pracował w różnych miejscach jako robotnik fizyczny. Naukę kontynuował w Krakowie – w Liceum im. Nowodworskiego, gdzie w 1946 r. uzyskał maturę. Jako wolny słuchacz studiował chemię i leśnictwo, zaliczając pierwszy rok studiów. Szybko jednak zainteresował się geologią. W tym czasie utrzymywał się z płatnych korepetycji i śpiewania w chórze Filharmonii Krakowskiej.

¹ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie (dalej: Bibl. Nauk. PAU i PAN), rkps 11 172, t. 2.

Studia geologiczne ukończył w 1950 r., uzyskując magisterium z geologii z paleontologią. Podczas ostatnich dwóch lat studiów pełnił obowiązki asystenta prof. Mariana Książkiewicza. W tymże 1950 r. został wyrzucony ze stanowiska asystenta z powodów polityczno-ideowych. Jak wspominał:

Miałem się pono wyrazić, w czasie prowadzenia ćwiczeń ze studentami, że oczekuję przyjscia wojsk amerykańskich. Odbył się sąd pod przewodnictwem Jego Magnificencji Rektora, Dziekana, delegatów różnych organizacji i diabli wiedzą kogo jeszcze, i po czterech godzinach wydano wyrok, który mnie jako kandydata na nauczyciela akademickiego całkowicie dyskredytował².

W 1946 r. ożenił się z Krystyną Matusiak, a po jej śmierci poślubił Krystynę Piotrowską, z którą miał troje dzieci – Elżbietę, Tadeusza i Jana.

Jesienią 1950 r. prof. Książkiewicz skierował go do Wydziału Złóż Rud Żelaza Oddziału Karpackiego Państwowego Instytutu Geologicznego, w którym do 1952 r. kierował Pracownią Stratygrafii, zorganizowaną do badań ilów rudonośnych środkowej Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W kolejnych latach, do 1956 r., kierował Pracownią Poszukiwań Złóż Rud Żelaza na Niżu Polskim. W 1953 r. wraz z całym Wydziałem został przeniesiony do Warszawy. Za odkrycie i udokumentowanie w rejonie Łęczycy złoża syderytów samotopliwych otrzymał w 1955 r. Nagrodę Państwową III stopnia.

Prof. Jerzy Znosko od 1951 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego, a od 1981 r. wiceprezesem jego Zarządu Głównego. Od września 1986 r. był członkiem honorowym tego Towarzystwa.

W 1957 r. uzyskał w Instytucie Geologicznym w Warszawie stopień doktorski za pracę pt. *Retyk i lias między Krakowem a Wieluniem* (ukazała się drukiem w 1955 r. w serii Prac Instytutu Geologicznego, t. 14), a 30 października 1958 r. nominowano go na stanowisko docenta w Instytucie Geologicznym. Rozszerzał swoje badania, które doprowadziły go do odkrycia w 1962 r. magnetytu tytano- i wanadonośnego w Krzemiance i Udryniu na Suwalszczyźnie.

W latach 1960–1967 sprawował funkcję sekretarza naukowego Komitetu Nauk Geologicznych PAN przy prof. Walerym Goetlu. Z kolei, w latach 1967–1969 kierował Zakładem Geologii Regionalnej Polski i Świata Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Na początku 1966 r. został odsunięty od prac poszukiwawczo-złożowych i zajął się organizacją Pracowni Badań Tektonicznych w Instytucie Geologicznym, którą kierował do 1972 r. W tym samym roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego.

W latach 1972–1980 był dyrektorem Zakładu (później Instytutu) Nauk Geologicznych Polskiej Akademii Nauk. W tym czasie był także konsultantem naukowym Instytutu Geologicznego w Warszawie. W 1976 r. został mianowany członkiem korespondentem PAN, a w 1986 – członkiem rzeczywistym.

W latach 1975–1978 i 1981–1991 był wiceprzewodniczącym, a w latach 1991–1995 przewodniczącym Rady Naukowej Państwowego Instytutu Geologicznego.

² Ibidem.

Był też członkiem Rad Naukowych: Zakładu Nauk Geologicznych PAN, Instytutu Nauk Geologicznych PAN, Instytutu Geofizyki PAN, Instytutu Historii Nauki PAN, Instytutu Geologii Podstawowej Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Instytutu Geodezji i Kartografii.

W 1981 r. powrócił do Instytutu Geologicznego i objął kierownictwo Pracowni Tektoniki w Zakładzie Stratygrafii, Paleontologii i Tektoniki, które sprawował do 1991 r.

W 1988 r. otrzymał indywidualną Nagrodę Państwową II stopnia za osiągnięcia w dziedzinie geologii regionalnej i tektoniki kaledonidów Europy Środkowej, a w 1989 – tytuł profesora zwyczajnego.

Prof. Jerzy Znosko w czasie pięćdziesięcioletniej pracy naukowej napisał ponad 230 prac naukowych – monografii, rozpraw i artykułów, w tym także opracował 12 atlasów i map geologicznych, 21 atlasów i map tektonicznych oraz był promotorem 7 prac doktorskich. Recenzował liczne prace doktorskie, habilitacyjne, pisał naukowe opinie, opracowywał też projekty robót i badań geologicznych. Jego prace są często cytowane w różnych wydawnictwach, w tym zagranicznych. Wygłosił 93 odczyty naukowe w kraju i 23 w ośrodkach zagranicznych, reprezentując polską geologię. Jak wspominał: „Sam nie wiem, w jaki sposób znalazłem czas na to wszystko, co już mam za sobą”³.

Od 1995 r. Profesor działał w Środowisku Kleeberczyków – żołnierzy generała Franciszka Kleeberga, gdzie pełnił funkcję wiceprzewodniczącego.

Wkrótce po reaktywacji Polskiej Akademii Umiejętności, w 1992 r., został jej członkiem czynnym, a w latach 1994–2000 sprawował istotną funkcję wiceprezesa, zgodnie ze Statutem wybranego spośród warszawskich uczonych.

Jak napisał w swej biografii:

13 czerwca 1992 r. zostałem, nieoczekiwanie dla mnie, poprzez wolny wybór powołany na członka czynnego Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, która po przeszło 40 latach niebytu organizacyjnego została reaktywowana. Dwa lata później (25 VI 1994) zostałem zaszczycony godnością jej V-Prezesa⁴.

Prof. Jerzy Znosko otrzymał wiele odznaczeń: w 1985 r. Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 (w Londynie), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1989 r.), Medal „Za udział w wojnie obronnej 1939” (1995 r.), Medal im. Mikołaja Kopernika PAN (2002 r.) oraz Medal „Pro Patria” (2011 r.).

Przeszedł na emeryturę w 1998 r. w wieku 76 lat, jednakże do czerwca 1999 r. miał ją zawieszoną i pracował w Instytucie Geologicznym na pełnym etacie. Jak sam pisze: „W styczniu 2002 stuknęła mi 80-ka moich urodzin i należy definitywnie przejść w stan spoczynku”⁵.

W latach 2003–2004 prof. Jerzy Znosko sukcesywnie przekazywał Bibliotece Naukowej PAU i PAN swe rękopiśmienne materiały. Zostały one wpisane do inwen-

³ Ibidem, t. 3.

⁴ Ibidem, t. 2.

⁵ Ibidem.

tarza i wstępnie opracowane przez piszącą te słowa. Całość spuścizny zamyka się w sygnaturach 11 160–11 283 oraz 11 287–11 331. Obejmuje różne materiały osobiste, w tym biografię, tzw. „Retrospekcje”, kalendarze (notatniki) z lat 1964–1997. Znaleźć też można notatki z czasów studiów, pracę magisterską, doktorską, liczne opracowania naukowe, notatki i materiały do nich. Ponadto Profesor przekazał bogatą korespondencję – listy, przeważnie od uczonych, oraz niekiedy bruliony odpowiedzi. Poza tym, teksty własnych odczytów i przemówień, wygłaszanych przy różnych okazjach – na sesjach, sympozjach, obchodach rocznic, jubileuszach czy pogrzebach. Znajdujemy też liczne recenzje: wydawnicze, doktorskie, habilitacyjne i wiele naukowych opinii. Sporo materiałów dotyczy przebiegu kariery naukowej i zawodowej prof. Znoski, jego działalności pozanaukowej i stowarzyszeniowej, a także wyrażane na piśmie opinie na tematy społeczne czy historyczne⁶.

Prof. Jerzy Znosko był też autorem artykułu zamieszczonego w „Roczniku Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” pt. *O buławę marszałkowską dla generała broni Stanisława Maczka (inicjatywa, starania i daremne trudy)*. W tym jakże ciekawym artykule, z którego przebija żywy temperament autora, opisane zostały podjęte przez niego wieloletnie starania o przyznanie przez Rzeczpospolitą Polską marszałkowskiej buławy gen. Maczkowi. Zbliżyły się wówczas (w 1992 r.) setne urodziny generała, niepokonanego dowódcy i bohatera bitwy pod Falaise. Profesor uznał, że należy uczcić sędziwego dowódcę, by zrekompensować doznane krzywdy i zadośćuczynić upokorzeniom, doznawanym w PRL. Przedstawione zostały działania podejmowane przez Profesora w tym celu, a także opublikowane listy – i negatywne odpowiedzi – do prezydenta Lecha Wałęsy, marszałka Sejmu RP Wiesława Chrzanowskiego, ministra obrony narodowej Jana Parysa, a także do redakcji „Życia Warszawy”. Starania Profesora nie przyniosły jednak oczekiwanego rezultatu, a mieszkającemu w Londynie gen. Maczkowi została przekazana jedynie symboliczna buława, wykonana w darze przez warszawskich rzemieślników⁷. Wszelkie materiały i dokumentacja związana ze staraniami prof. Znoski o marszałkowską buławę dla gen. Maczka znajdują się w jego spuściznie, przekazanej Bibliotece Naukowej⁸.

Podczas wizyt w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie prof. Jerzy Znosko zawsze był witany z radością. Dał się bowiem poznać jako osoba serdeczna, życzliwa, pogodna, przy tym interesująca i błyskotliwa. Jak napisane zostało w nekrologu, zamieszczonym przez Radę Polskiej Akademii Umiejętności w „Gazecie Wyborczej”: „Człowiek wielkiego umysłu i serca”.

Warto dodać, że przed laty, w ankiecie wypełnianej na potrzeby książki *Złote myśli*, na pytanie o własną dewizę życiową, Profesor odpowiedział: „Nie czynić krzywdy i nie praktykować konformizmu życiowego”. Natomiast ulubiona sen-

⁶ Bibl. Nauk. PAU i PAN, rkps 11 160–11 283, 11 287–11 331.

⁷ J. Znosko, *O buławę marszałkowską dla generała broni Stanisława Maczka (inicjatywa, starania i daremne trudy)*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 50: 2005, s. 547–575.

⁸ Bibl. Nauk. PAU i PAN, rkps 11 307.

tencja to: „Nie masz takich terminów, z których przy Boskich auxiliach nie można by się wydobyć”⁹.

Uroczystości pogrzebowe prof. Jerzego Znoski odbyły się 19 stycznia 2017 r. o godz. 13.00 w Domu Pogrzebowym Cmentarza Północnego w Warszawie.

Zachowamy Pana Profesora we wdzięcznej pamięci.

Ewa Danowska

⁹ Ibidem, rkps 11 173, t. 3.